

LEV TOLSTOY
BALDAN SO'NG
(hikoya)

N. Alimuhammedov tarjimasi

— Siz, kishi o'zi yaxshi-yomonni ajrata olmaydi, hamma gap muhitda, kishini muhit xarob qiladi, deysiz. Men esam, hamma gap tasodifda deb o'ylayman. Mana men o'zim haqimda gapirsam...

Hamma izzat-hurmat qiladigan Ivan Vasil`evich bilan ikkimizning oramizda kishining kamolga yetishi uchun eng avval odamlar yashaydigan muhitni o'zgartish kerakligi to'g'risida bo'lib o'tgan suhbatdan so'ng u kishi haligidek gap boshladi. Yaxshi-yomonni odamning o'zi ajratolmaydi, deb hech kim aytgani ham yo'q, ammo Ivan Vasil`evichda gap vaqtida esiga kelib qolgan o'z fikrlariga o'zi javob berish va shu fikrlar munosabati bilan o'z sarguzashtlaridan gapirib berish kabi odat bor edi. Aksari hikoya aytishga shunday berilib ketardiki, jon-dilidan chiqarib rost so'zlashga qiziqib ketib, nima munosabat bilan gap boshlaganini ham butunlay unutib qo'yardi.

Hozir ham u ana shu odatni qildi.

- Mening o'zimga kelsangiz... butun hayotim muhitdan emas, balki butunlay boshqa bir narsadan shu tarzda bo'lib ketdi.
- Nima sababdan shunday bo'ldi? — deb so'radik.
- Buning voqeasi uzoq. Buni tushuntirmoq uchun gapirib berishga to'g'ri keladi.
- Juda soz, gapirib bering...

Ivan Vasil`evich o'yga tolib, boshini irg'adi.

— Shunday,— deb qo'ydi u.— Bir kecha yoki to'g'rirorog'i, bir erta butun hayotimni o'zgartirib yubordi.

— Xo'sh, nima voqea bo'lgan edi?

— Shunday bo'lgan ediki, men oshiq beqaror bo'lib qolgan edim. Men juda ko'p marta oshiq bo'lganman, ammo bu safargisi qattiq edi. O'tgan gaplar. Uning hozir erga tekkan qizlari bor. Bu B... ha, B... Varen`ka edi,— Ivan Vasil`evich uning familiyasini ham aytdi.— U ellik yoshida ham ajoyib sohibjamol edi. Ammo yoshligida, o'n sakkiz yoshida g'oyatda suluv edi: qaddi-qomati kelishgan, latofatli, savlatli edi. Boshini salgina orqasiga tashlabroq, go'yo boshqacha yura olmaydigandek doimo g'oz yurardi. O'zi xipcha, hatto suyaklari turtib chiqqan bo'lishiga qaramay, go'zalligi va qaddi-qomati kelishganligidan, bu yurishi o'ziga allaqanday bir savlat baxsh etar edi. Agar hamisha tabassum qilib kulib turgan og'zi va porlab turgan ajoyib shahlo ko'zlari, butun yosh vujudidagi dilbarlik bo'lmasa, savlati kishini cho'chitar edi ham.

— Ivan Vasil`evichning maqtashiga qoyil-e!

— Qanchalik ta'rifini qilsam ham baribir uni siz tushunadiganday qilib ta'riflab berishning iloji yo'q. Ammo gap bunda emas: mening aytadigan voqeam qirqinchi yillarda bo'lib o'tgan. U vaqtlarda men o'z provintsiyamizdagi universitetda o'qir edim. Yaxshimi-yomonmi, har holda, universitetimizda o'sha vaqtda hech qanday to'garak va hech qanday nazariya degan gaplar yo'q edi, bizlar yosh edik, yoshlarga xos yashardik, o'qish va o'yin-kulgidan boshqani bilmasdik. Men juda quvnoq va sho'x bola edim, buning

ustiga, davlatim ham bor edi. O'ynoqi yo'rg'a o'tim bor edi, qizlar bilan minishib tepalikdan pastga chopishar edik (u mahalda kon`ki rasm bo'lmagani edi), o'rtoqlarim bilan kayf-safo qilar edik. (U vaqtlarda shampanskoedan boshqasini ichmas edik, pulimiz bo'lmasa hech narsa ichmas edik, endigidek aroq ichmasdik.) Mening eng yaxshi ko'rgan narsam bazmu ziyofat edi. Yaxshi tantsa qilar, xunuk ham emas edim.

Hamsuhbat xotinlardan biri uning gapini bo'lib:

- O'zingizni shunchalik kamsitmasangiz ham bo'ladi. Biz sizning eski sernaqsh suratingizni ko'rganmiz. Xunuk emas, aksincha, chiroyli edingiz.

- Chiroylikka chiroyli edim-a, lekin gap bunda emas. Gap shundaki, unga oshiqu beqaror bo'lib yurgan choqlarimda, maslenitsa bayramining oxirgi kunida, guberniyamizning oqsoqoli — ochiqko'ngil, mehmondo'st, keksayib qolgan, badavlat bir kamergerning uyida ziyofatda bo'ldim. Mehmonlarni kutib olgan xotini ham eriga o'xshash ochiqko'ngil edi. Xotini jigarrang baxmal ko'ylak kiyib, boshini inju qadalgan jiyak bilan tang'nb olgan. Yelka va ko'kraklari yoshlarnikiga o'xshamasa-da, Yelizaveta Petrovnaning (1) surati singari ochiq, oppoq momiqday edi. Bazm juda joyida bo'ldi: hashamatli zal, o'sha zamondagi havaskor pomeschikning mashhur muzikachi va ashulachilari kelgan, dasturxon yasatilgan, shampanskiy daryo bo'lib oqmoqda. Jon-dilim shampanskoe bo'lsa-da, lekin ichmadim, chunki may ichmasam ham ishq o'tida mast edim, lekin bearmon tantsa tushdim, kadrilga ham, val'sga ham, polkaga ham tushdim, albatta, mumkin qadar Varen`ka bilan tushishga harakat qildim. U oq ko'ylak kiygan, belida pushti kamar, qo'lida nozik va ingichka tirsaklariga yetar-yetmas oq charm qo'lqop, oyog'ida esa oq atlasdan boshmoq bor edi. Mazurka o'yini boshlanganda badbaxt

injener Anisimov uni taklif etib, mendan olib ketdi. Haliga dovur buning alami mendan sira chiqmaydi. Men qo'lgop olay deb sartaroshxonaga kirib, andak kechikib qolibman. Shunday qilib, mazurkaga u bilan tushmasdan, avval bir oz yaxshi ko'rib yurganim bir nemka bilai tushdim. Ammo bu kecha unga kamroq iltifot qildimmi, deb qo'rqaman, u bilan gaplashmadim, unga qaramadim: ko'zimga faqat oq ko'ylakli, qomati kelishgan, baland bo'yli, yuzlari kuldirgichli va qip-qizargan, husndor, ko'zlari yoqimli qiz ko'rinadi, xolos. Bir mengina emas, hamma ham unga qarardi, hammaning havasi kelardi, husni hamma xotinlarnikidan o'tkir bo'lsa ham erkagu xotin — hamma baravar unga tikilar edi. Havasing kelmasdan iloji ham yo'q edi.

Xullas, mazurkaga u bilan tushmadim, ammo haqiqatda esa boshqa o'yinlarning hammasiga u bilan tushdim. U ham uyalib-netib turmasdan, zaldan o'tib to'g'ri meniig oldimga kelardi, men ham uning taklif qilishini kutib o'tirmay, sakrab o'rnimdan turardim, shunda u hushyorlik qilganim uchun kulimsirab tashakkur izhor qilardi. Bizlarni bir-birimnizga taqdim qilganlarida u mening ko'nglimdagini bila olmay, qo'lini menga emas, boshqaga uzatib, nafis yelkalarini qisar va achinganini hamda menga tasalli bermoqchi ekanini izhor qilmoqchi bo'lib jilmayib qo'yardi. Mazurkaga tushib aylanganimizda men uni anchagacha pirillatib aylantirib ketsam, u nafasini rostlayolmay harsillab qolardi-da, jilmayib, menga «Yepsoge» (2), derdi. Men esam borgan sari chirpirak bo'lib o'z tanamni ham sezmay qolardim.

Mehmonlardan biri:

— Juda ham sezmay qolmagandirsiz, o'z belingiznigina emas, balki uning belini ham quchganingizda xo'p yaxshi sezgan chiqarsiz, deb o'ylayman,— deb so'z qotib qo'ydi.

Ivan Vasil`evich birdaniga qizarib ketib, zarda bilan aytdi: —Sizlar, endigi yoshlar shunday qilasizlar. Sizlar badandan boshqasini bilmaysizlar. Vizning zamonamizda bunday emas edi. Shaydo bo`lgan sarim, men uning tanasini kamroq o`ylaydigan bo`lib qoldim. Sizlar oyoklarni, to`piqlarni va yana allaqaerlarnigina bilasiz, siz yaxshi ko`rib qolgan xotiningizni yechintirasiz, mening uchun esa Alrhonse Kagg (3) aytgandek,— ko`p yaxsh yozuvchi edi-da,— mahbubamning egnida doim bronza rangli kiyimlar bo`lardi. Bizlar yechintirish u yoqda tursin, balki Nuhning nomusli o`g`lidek avratini bekitishga harakat qilar edik. Gapirib ham nima qildim, baribir tushunmaysizlar...

Ichimizdan kimdir:

— Uning gapiga quloq solmang, Xo`sh, so`ngra nima bo`ldi? — dedi.
— Shunday qilib, ko`proq u bilan tantsa tushib vaqtning o`tganini ham bilmasdim. Muzikachilar charchaganlikdan, bilsangiz, bazm oxirida bo`ladigandek, zo`r berib mazurka kuyiga chalmoqdalar. Mehmonxonada karta o`ynab o`tirgan keksalar ham kechki ovqatni qilishga chiqdilar, xizmatkorlar ham u-bu tashib yugurib-yelib qoldilar. Soat ikkidan oshgan: g`animat damlardan foydalanpb qolmoq kerak. Men uni yana topib oldim, nazarimda zalni yuz marta aylanib chiqdik da. Uni joyiga oborib o`tqazib qo`yarkanman:

— Ovqatdan so`ng kadrilga tushamiz-a?— dedim.

— Basharti meni «ilib» ketmasalar, albatta tushamiz,— dedi u ham kulimsirab.

— Hech kimni yo`latmayman,— dedim men.

— Yelpig`ichni bering, axir,— dedi u.

Arzongina oq yelpig'ichni unga uzatkb:

- Bergim kelmayapti,— dedim.
- Berishga qizg'ansangiz mana sizga,—dedi-da, yelpig'ichdan bir pat yulib olib menga berdi.

Men patni oldim. Ammo xursandligim va tashakkurimni qarash bilangina bildiradi oldim, xolos. Shu damda men xursand va mamnun bo'lish bir yoqda tursin, himmatim oshgan, o'zimda yo'q edim. O'zimni yomonlikni sira bilmaydigan, faqat yaxshilik qiladigan allaqanday samoviy bir vujud deb fahmlardim. Patni qo'lqopim ichiga yashirib qo'ydim, uni tashlab ketishga madorim yetmay, yonida turib qoldim. U uy bekasi va boshqa xonimlar bilan eshik oldida turgan baland bo'yli, qomati kelishgan, yelkasida zarrin popuklari bor polkovnik otasi tomonga qo'llari bilan ishorat qilib:

- Anov yoqqa qarang, dadamni tantsa qil, deb so'rayaptilar,— dedi. Shu vaqt boshini inju jiyak bilan tang'igan, yelkalari Yelizavetanikiga o'xshash bekaning:
- Varen`ka, bu yoqqa keling,— degan ovozi eshitib qoldik.

Varen`ka eshik oldiga keldi, uning ketidan men ham bordim.

- Ma chere (4), otangizga ayting, siz bilan tantsa tushsinlar,— dedi-da, so'ngra polkovnikka qarab.— Qani, Pyotr Vladislavich, marhamat qiling,— dedi beka.

Varen`kaning dadasi chiroylin, uzun bo'yli, basavlat va tetik bir chol edi. Yuzi och qizil, a la Nicolas I (5) oppoq, xushmo'ylov, oppoq bakenbardi mo'ylovigacha tutashib kelgan, chakkasidagi sochlari oldinga qaratib taralgan. Chaqnab turgai ko'zlari bilan lablari xuddi qizirikiga o'xshab

mayin kulib turardi. Jussasi kelishgan, harbiy kishilarnikidek ko'tarilib turgan keng ko'kragida bir-ikkita nishon. Yag'rini keng, oyoqlari uzun va to'g'ri. Bu kishi Nikolay zamonasida mashq ko'rgan eski sipohlarga o'xshash askar boshlig'i edi.

Biz eshik oldiga kelganimizda polkovnik, tantsa tushish esimdan chiqib ketgan, deb ko'nmasdai turib edi, ammo har qalay, qo'lini chap tomonga tashlab kichkina qilichchasini qinidan sug'urib olib, yonidagi yoshgina mulozimiga berdi-da, o'ng qo'lidagi charm qo'lqopni tarang qilib tortarkan, kulimsirab, «Qoidasiii o'rniga qo'ymoq kerak», dedi va qizining qo'lidan ushlab, sal qayirib muzika maqomini kutib turdi.

Mazurka kuyi boshlanishi bilan bir oyog'ini shaxdam tepib, ikkinchi oyog'ini esa yoniga tashlab, tantsa tushib ketdi. Uning baland, savlatli gavdasi goho sekin va ravon suzib, goho oyoqlarini bir-biriga urishtirib, yer tepinib zalni aylana boshladi. Varen`kaning xushqomati uning oldida girillab aylanar, uning mo»jaz oppoq va mayin oyoqlari dam katta, dam mayda qadam tashlab, yeldek uchardi. Zaldagilarning hammasi ikkalasining har bir harakatini tomosha qilib turardi. Xususai, men zavqlanganimdan hayron bo'lib tomosha qildim. Ayniqsa otasining betlik etigi,— yaxshi ukufa etik, lekin uchi cho'zinchoq moda etik emas, balki uchi to'mtoq, o'kchasi past eski zamon etigi, menga juda yoqdi. Aftidan, uni batal`ondagi etikdo'z tikkan bo'lsa kerak. «Arzanda qizini yasantirmoq va to'y-tomoshalarga birga olib yurmoq uchun moda etik kiymasdan, balki xonakisini kiyar ekan»,— deb o'ylovdim men, ammo to'mtoq uchli etigi menga juda yoqdi. Uning bir mahallari juda yaxshi tantsa qilganligi ko'rinib turibdi, ammo endi esa vazminlashib qolgan, chaqqonlik bilan qilmoqchi bo'lgan chiroyli, ildam harakatlariga endi oyoqlari qovushmay turardi. Lekin shunday bo'lsa ham u ikki marta juda yaxshi aylanib chiqdi. Oyoqlarini juda epchillik bilan ikki yoqqa kerib tashlab, so'ngra yana juftlashtirib, garchi sal qo'pollik bilan bo'lsa ham bir tizzasi bilan cho'kkalab o'tirgach, qiz esa otasiga ilashib qolgan ko'ylagi etagini rostlab, mayin jilmayib, uning atrofidan aylanib chiqqach, hamma baravariga qarsak urib yubordi. Otasi bir oz

qiynalibroq o'rnidan turdi-da, qizining boshidan muloyim va yoqimli quchoqlab peshonasidan o'pgach, men bilan tanpa tushar, degan xayol bilan uni oldimga olib keldi. Shunda men, bu kishining jufti men emas, dedim.

U yoqimli jilmayib turib qilichchasini qiniga solarkan:

— Mayli, hechqisi yo'q, endi siz tushib ko'ring, — dedi.

Shishadan tushgan bir tomchi ketidan ichidagining hammasi sharillab to'kilib ketganidek, mening ko'nglimda ham Varen`kaga bo'lgan muhabbat qalbidagi pinhona oshiqlik iqtidorini yechib yubordi. Shu choq men butun dunyoga muhabbat qo'ydim. Inju jiyak tang'igan bekani, uning Yelizavetaniki singari ko'kragini ham suyib qoldim, uning erini ham, xizmatkorlarini ham, hatto mendan ranjigan injener Anisimovni ham suyib qoldim. Xonaki etik kiygav, qiziga o'xshab muloyim kulgan otasidan esa shu on qandaydir mayin zavq olar edim.

Mazurka tugadi, mezbonlar mehmonlarni kechki ovqatga taklif qildilar, ammo polkovnik B. Ertaga vaqtlik turishim kerak, deb xayrlashib chiqib ketdi. Men qizni ham olib chiqib ketar, deb qo'rqib turgandim, lekin qizcha onasi bilan qoldi.

Kechki ovqatdan so'ng, va'dalashgan kadrilimizga tushdik, baxtiyorligimning poyoni yo'qday ko'rinsa-da, baxtim borgan sari ochilayotganday bo'lar zdi. Bizlar muhabbatdan sira og'iz ochmadik. Meni sevadimi, yo'qmi deb o'zimdan ham, undan ham so'ramadim. O'zimning uni sevganim kifoya edi. Men biron voqea bo'lib, baxtimni qora qilmasaydi, deb xavotir olardim, xolos.

Uyimga qaytib kelgach, yechinib uxlamochi bo'ldim, lekin ko'zlarga sira uyqu kelmadi. Qo'limda yelpig'ichdan yulib olingan pat bilan qo'lqopi qolgan edi: jo'nab ketayotganida men avval onasini, so'ngra esa, o'zini aravaga o'tqazayotganimda qo'lqopini menga bergan edi. Men bu narsalarga qarab ko'zimni yummasdan xayolimda uni ko'rardim. Goho ikki yigitdan birini tanlab mening niyatimni bilmoqchi bo'lib o'ylanib turgan chog'i ko'zimga ko'rinardi va «Mag'rurlikmi? Hali shundaymi!», — degan tovushlari qulog'imga kiradi. Quvonib qo'lini menga uzatgan chog'i, kechki ovqat ustida goho shampanskoe qadahini lablariga tekkizib, mehribon ko'zlari bilan menga yer ostidan qarab turgan chog'lari ko'zimga ko'rinar edi. Lekin ko'proq otasi bilai tantsaga tushgan chog'i, otasining oldida xiromon yurishi, o'ziga ham, otasiga ham mahliyo bo'lib tomosha qilib turganlarga viqor bilan qarab turgan chog'lari ko'z o'ngimdan ketmasdi. Shunda men iozik va mayin bir xayol bilan ota-bolani beixtiyor bir tan, bir jon deb his qilardim.

U vaqtda marhum akam bilan birga turardik. Akam kiborlar suhbatini yomon ko'rar va bazmlarga bormas, nomzodlik imtihoniga tayyorlanayotganligidan tinch umr kechirmoqda edi. Akam uyquda edi. Men uning yostiqqa mukka tushgan va yarmisi jun odeyalga burkangan boshiga qarab juda achindim. Qo'nglimdagi xursandligimni, mendagi baxtiyorlikni sezmaganligiga, menga hamdamlashmaganligiga achindim. Xizmatkorimiz krepostnoy Petrusha qo'lida sham bilan meni kutib oldi. Kiyimimni yechib qo'ymoqchi bo'lgan edi, men unga ijozat berib, chiqarib yubordim. Uyqudan shishgan yuz-ko'zlari, paxmaygan sochlarini ko'rib ko'nglim buzilib ketdi. Tovush chiqarmay, deb oyoq uchida yurib o'z xonamga kirib, to'shakka yotdim, Yo'q, men haddan tashqari baxtiyor bo'lganligimdan uxlayolmadim. Buning ustiga, uyning pechkasi yoqilgan ekam, uy juda isib ketdi, Mundirimni yechmasdan, asta yurib dahlizga chiqdimda, shinelimni kiyib, tashqari eshikni ochib, ko'chaga chiqib ketdim.

Ziyofatdan soat beshga yaqin ketgan edim. Uyimga kelib birpas o'tirgunimcha yana bir soat vaqt o'tdi. Shunday qilib, ko'chaga chiqqanimda kun yorishib qolgan edi. Havo ham bayram havosi, hamma yoqni tuman bosgan. Qorga yomg'ir aralashib, ko'chalar shilta bo'lgan, barcha tomlardan tomchi chakillaydi. U mahalda B. Lar shaharning bir chekkasida turishar edi. Yalanglikning bir tomoni sayilgoh, bir tomonida qizlar maktabi bor edi.

Men xilvat tor ko'chamizdan yurib borib, katta ko'chaga chiqdim. Ko'chada menga piyodalar, yerga tegib borayotgan chanaga o'tin ortgan aravakashlar uchray boshladi. Sirlangan do'g'a ostida ho'l boshlarini solintirib, salmoqlab borayoggan otlardan tortib, boshiga chipta yopinib, arava yonida katta etikda shaloplab ketayotgan aravakashlar, tumap ichida baland bo'lib ko'ringan uylar ham menga juda yoqimli va ma'nodor bo'lib ko'rinar edi.

Ularning uylari oldidagi yalanglikka chiqqach, yalanglikning oxiridagi sayilgoh tomonda qandaydir ulkan qora bir narsani ko'rdim, shu payt qulog'imga nay (fleyta) bilan nog'ora ovozi eshitildi. Yuragim hamon xonish qilmoqda, qulog'imga goho mazurka kuyi kiradi. Lekin bu allaqanday rahmsiz, noxush muzika ovozi edi.

«Nima bo'lsa ekan!»—deb o'yladim va yalanglikning o'rtasiga tushgan sirg'anchiq yo'ldan ovoz kelgan tomonga qarab yurdim. Yuz qadamcha yurgach, tuman orasidan qora kiyingan bir talay odamni ko'rdim. Soldatlarga o'xshaydi. Mashq qilayotgandirlar, — deb o'yladim. Moy bosgan nimcha po'stin ustidan fartuk tutgan va oldimda bir nima ko'tarib kelayotgan temirchi ikkovimiz ularga yaqin keldik. Qora mundir kiygan soddalar ikki saf bo'lib, miltiqlarini yonlariga qilib, ikki yoqda qimirlamay turibdilar. Bularning orqasida nog'orachilar bilan naychilar hamon o'sha yoqimsiz va xunuk mashqlarini chalmoqdalar.

Yonimga kelib to'xtagan temirchidan:

- Ular nima qilayotirlar?—deb so'radim. Temirchi ko'zlarini safning oxiridan uzmay:
- Qochgani uchun bir tatarni sazoyi qilyaptilar, — dedi.

Men ham temirchi qaragan tomonga qarab saf orasida menga yaqinlashib kelayotgan allaqanday dahshatli bir narsani ko'rdim. Menga tomon kelayotgan narsa beligacha qip-yalang'och va uni yetaklab kelayotgan ikki soldatning miltiqlariga bog'langan bir kimsa ekan. Uning yonida shinel` va shapka kiygan uzun bo'yli harbiy bir odam kelardi. Bu kishining qiyofasi tanishdek ko'rindi. Sazoyi qilingan bechora erigan qorni shilp-shilp bosib, har ikki tarafdin tushgan kaltak zarbidan gandraklab, menga qarab kelmoqda. U kaltak zarbidan o'zini orqaga tashlasa, uni miyatiqqa bog'lab yetaklab kelayotgan unter-sfiterlar oldinga itarardilar, oldinga tashlansa, yiqilgani qo'ymasdan orqaga tortar edilar. Uzun bo'yli, harbiy kishi keyinda qolmasdan gurs-gurs qadam tashlab bormoqda. Qizil yuzli, oq mo'ylovli va oq bakenbardli bu odam uning otasi edi.

Har kaltak tushganda sazoyi qilingan tatar go'yo hayron bo'lgandek, azobdan qiynalib burishgan yuzini kaltak tushgan tomonga burar va oppoq tishlarini g'ijirlatar, hadeb bir narsalar deb g'o'ldirar edi. Uning nima deyayotganini yaqin kelganidagina payqadim. U gapirmas, balki piqillab yig'lab: «Og'alar, rahm qilinglar, og'alar, rahmingiz kelsin», derdi. Ammo og'alar rahm qilmasdilar, sazoyi qilingan mening ro'paramga kelganda qarshimda turgan soldat oldinga shahdam qadam tashlab chiqib, kaltakni shig'illatib tatarning orqasiga shunday soldiki, tatar oldinga munkib ketdi, lekin unter-ofntserlar uni ushlab qoldilar. So'ngra shunday kaltak har tarafdin tusha berdi... Yonda ketayotgan polkovnik goh oyog'i ostiga, goh sazoyi qilinganga qarab, lunjlarini shishirib pishillab bormoqda. Sazoyi men turgan joydan o'tib

ketganidan keyin, saflar orasidan uning yelkasiga ko'zim tushib qoldi. Bu allaqanday ola-bula, ho'l, qip-qizil g'ayri tabiiy bir narsa edi. Buning odam tanasi ekanligiga ishonmadim.

Yonimda turgan temirchi:

— YO, parvardigor¹—deb yubordi.

Ular bizdan uzoqlashib ketdi, Bukchayib, gandiraklab ketayotgan odamning ustiga hamon ikki tomondan kaltak yog'ilmoqda. Nog'ora bilan nay hali ham mashq qilishini qo'ygani yo'q, baland bo'yli, gerdaygan polkovnik hamon sazoyi qilinganning yonida bormoqda. Polkovnik birdan to'xtab, soldatlardan birining oldiga yaqin keldi, shunda uning:

— Ha, ha, hali ayab uradigan senmi? — degan g'azabli so'zlari qulog'imga kirdi.

Past bo'yli, quti o'chgan, darmonsiz soldat tatarning ko'karib ketgan orqasiga sekinroq kaltak urgani uchun qo'lqop kiygan baquvvat qo'li bilan uning yuziga tarsaki tushirganini o'z ko'zim bilan ko'rdim.

Polkovnik:

— Boshqa tayoq keltiring! — deb baqirdi-da, atrofiga alanglab menga ko'zi tushib qoldi. Meni tanimagandek bo'lib, dahshat va g'azab bilan xo'mrayib, darrov yuzini meidan teskari o'girdi. Men esam, juda uyat bir ish qilib qo'yganday, o'sal bo'lib, nima qilarimni bilmay, yerga qaradim-da, tezroq uyga qaytdim. Yo'l-yo'lakay qulog'imga goho nog'oraning taraqlagan ovozi, nayning chiyillagan tovushi eshitilgandek bo'lar edi, goho: «Og'alar, rahm qilinglar!» degan so'zlar eshitilib, goho esa polkovnikning: «Ha, ha, hali ayab uradigan senmi?! — deb g'azab bilan baqirgan so'zlari qulog'im ostida shang'illar edi. Yuragim ezilib, shunday g'ash

bo'ldiki, yurolmay bir necha marta to'xtab qoldim. Nazarimda bu manzaradan ko'ngilga o'rnashgan dahshatlar hali zamon meni yo'q qilib yuboradiganga o'xshardi. Uyimga qanday yetib borib, to'shakka qanday cho'zilganimni ham bilmayman. Biroq ko'zimni yumishim bilan, ko'rganlarim ko'z oldimga kelib, eshitgan gaplarim qulog'im tagida jaranglab, sakrab o'rnimdan turdim.

Polkovnik to'g'risida men: «U men bilmagan bir narsani biladiganga o'xshaydi,— deb o'yladim.— Agar u bilganni men ham bilsam, u narsani tushungan bo'lar edim, ko'rganlarim esa meni bunchalik qiynamagan bo'lar edi». Ammo men har qancha o'ylamayin, polkovnikning bilganlarini bilolmadim, oshnamnikiga borib, xo'p ichishib, mast bo'lib kechqurungina andak uxladim.

Xo'sh, sizlar nima deb o'ylaysizlar, ko'rgan voqeasini yaramas bir ish deb hukm qilgandir, deb o'ylaysizmi? Hech unday emas. «Modomiki, bu ish shunchalik ishonch bilan qilinib, hamma uni zarur deb topar ekan, bas, ular men bilmagan bir sirni bilsalar kerak — deb o'ylab, bu sirni bilishga urindim. Ammo qanchalik urinmayin, keyin ham hech bila olmadim. Buni bilmay turib istagim bo'lgan harbiy xizmatga kirolmas edim, balki harbiy xizmatgina emas, hatto hech qanaqa xizmatga kirolmadim, mana endi hech narsaga yaramasligimni ko'rib turibsiz.

— Qo'ysangiz-chi, yarash-yaramasligingizni bilamiz,— dedi hamsuhbatlarimizdan biri,— yaxshisi, agar siz bo'lmasangiz qancha odam hech narsaga yaramay qolardi, shuni ayting,— dedi.

Ivan Vasil'evich bu gapdan qattiq xafa bo'lib:

— Bu gaplar borib turgan ahmoqlik,— dedi.

— Xo'sh, oshiqlik masalasi nima bo'ldi?— deb so'radik.

— Muhabbatmi? Muhabbat shu kundai boshlab susaya boshladi. Ma'shuqam har vaqtdagidek iljayib xayolga cho'mgan choqlarida, yalanglikdagi polkovnik darrov yodimga tushib allaqanday bo'lib ketardim, u bilan kamdan-kam uchrashadigan bo'lib qoldim. Muhabbat ham shunday qilib barham topdi. Ana shunaqa gaplar bo'ladi, odamning butun hayoti ham shunaqa qilib o'zgarib boshqa yo'lga tushib ketadi. Siz deysizki... — dedi-da, shu bilan gapini tamom qildi (*Tarjima matni «Xurshid Davron kutubxonasi» tomonidan ju'iy tahrir bilan tayyorlangan*).

Yasnaya Polyana,
1903 yil, 20 avgust.

Malika Yelizaveta Petrovna

2. *Tag'in (fransuzcha).*

3. *Al'fons Karr — fransuz yozuvchisi.*

4. *Azizim (fransuzcha).*

5. *Nikolay I nikiga o'xshash (fransuzcha).*

Mutolaada bo'ling:

[t.me/e kutubxona](https://t.me/e_kutubxona)